

„NEM ÁLLÍTHATÓ MINDIG ÉS BIZONYOSAN:
ATTÓL, HOGY MAGYAR EMBER KEZÉBE KERÜL
EGY MAGYAR ÜGY, MAGYAR SZEMPONTBÓL
JOBBA DÖNTÉSEK SZÜLETNEK”

IFJABB KORHECZ TAMÁSSAL FILEP TAMÁS GUSZTÁV BESZÉLGET

Filep Tamás Gusztáv (FTG): *A interjúsorozat darabjai részben életútinterjúk, de a munkásságoddal kapcsolatban is fel szeretnék tenni majd egy-két kérdést. A teljes életútra vagyok kíváncsi, a te esetekben a származás is különösen érdekes. Te magad írod az egyik tanulmányodban, hogy egy zselléri közegben – a délvidéki magyarságé legalábbis eredetét tekintve a török világ utáni telepítések révén kialakult paraszti világ – tipikusan középosztályi származású vagy; ha jól tudom, nem is másod-, hanem harmadgenerációs értelmiségi. Honnan származtatok délre, s mióta éltek ezen a területen?*

Korhecz Tamás (KT): A családfakutatás az apai ágon alaposabb volt – ha a Korheczeit vesszük alapul, akkor ott egyértelmű a polgári származás, és a családfa ezen a néven a 18. század elejéig visszavezethető. Nem egyszerű meghatározni, hogy a Korheczeit honnan érkeztek a Délvidékre; az egészen biztos, hogy ők sem ott éltek át a török kort. Ritka névváltozatról van szó, amely gyakorlatilag sehol sincs elterjedve a Kárpát-medencében, eredetét nagyon nehéz föllelni – a szónak nincs is magyar jelentése. A családfa szerint spanyol származásról van szó. Ez persze valószínűleg legenda, nem hittem benne soha én sem és apám sem. Amit egészen biztosan tudunk: ameddig az iratok visszamutatnak, mi már magyarok vagyunk és katolikusok. A családjunk a Tisza mentéről, Becse, Mohol környékéről került Szabadkára a 20. század legelején.

A polgári származás végül is visszavezethető egy iparoscsaládra. A nagyapám volt az, aki igencsak meggazdagodott. Ő már a nagypolgári státust is elérte, és ugyancsak polgári származású nőt vett el feleségül. A nagyanyám is egy polgári, félig német családból származott, az édesapja hivatalnok volt, anyai ágon pedig egy sváb iparoscsaládnak volt a leszármazottja. Büszke vagyok arra, hogy azon az ágon is orvosok, hivatalnokok is vannak a családban a 19. század végén, a 20. század elején.

Anyai ágon a Csehák kisiparos család. A bánági Csókáról származik ez az ág. Amit tudok róluk, az az, hogy már a 19. század elején a falu bírója egy Csehák volt. Nem tudom, hogy közvetlen ősöm-e, de valószínűleg ősöm, mert tudtommal minden csókai Csehák rokon. Ennyit a származásról, a távoli ősökről. Nagyapám a fénykorában elég sok mindennek volt a tulajdonosa, például a csókai húsüzemnek – ami akkor nagyon korszerű vágóhíd és kon-

zervgyár, a királyi Jugoszlávia egyik legnagyobb húsipari üzeme volt –, a szegedi Hungária (Kass) szállodának, és Budapesten is volt egy nagy bérháza. Az életén meg a gyerekei életén kívül mást nem igazán tudott megmenteni a rendszerváltáskor; mindenét elvették Jugoszláviában is és Magyarországon is. De hihetetlen életerő van a családban, energia az újrakezdésre. Miután átélte ezt a nagy kisémmizést, akkor is arra törekedett, hogy felegyenesedjen, a gyerekeit iskoláztatta, és végül is az öt gyerekéből három egyetemet végzett akkor, a háború utáni ínséges időszakban. Szerencsére a volt Jugoszláviában – nem úgy, mint Magyarországon, ahol a rendszer ellenségének bélyegzett kulákok, iparosok gyermekei ki voltak tiltva az egyetemekről – ez nem volt lehetetlen; nekem is sokat jelentett, hogy apám is, nagybátyám is elvégezhet-e a jogi egyetemet.

FTG: *Ez már az ötvenes évek. A '44-es megszárlásokat hogyan vészelte át a család?*

KT: A háború végén valószínűleg azért nem történt családi tragédia, mert nagyapám már a nyilasok idején elkezdett bujkálni. Akkor már nem tudta elintézni az akkori rendőrkapitánnyal, hogy ne vigyék a frontra, és úgy döntött, hogy családostul bujkálni fog – nem kívánt részt venni a végjátékban. Ennek a bujkálássorozatnak az volt az eredménye, hogy ők nem várták be a családi házban az oroszokat és a partizánokat, hanem elbújtak Baján és a Balaton környékén. Ott vészelték át a bácskai vérbosszút. Nagyapám vitte az egész családot a nevelőnővel együtt, és amije volt, cigarettája, pénze, azzal lefizetett németet, nyilast, orosz. Így is hajszálon múltott a család élete, de a legvéresebb megtorlások heteiben ő nem volt a lakhelyén. Az lehet, hogy eljöttek volna érte, mert a nagy belvárosi bérháznak a lakását, amiben laktak, kirabolták a partizánok, ott semmi sem maradt. Így vészelte át a család, kicsit bölcsen, kicsit szerencsével a vérkorszakot. Mert nagyapám valószínűleg – kiemelkedő tagja lévén a magyar közösségnek –, annak ellenére, hogy nem volt köze sem a nyilasokhoz, sem közvetlenül a politikához, bekerült volna azoknak a névsorába, akiket irigységből, megfélemlítésből, megtorlásból elhurcoltak akkor.

FTG: *A szüleid mindketten egyetemet végeztek.*

KT: Édesanyám orvos lett, ő is egy ötgyermekes család tagja volt, de ők sokkal szerényebb anyagi körülmények között éltek. Egyedül édesanyám tört ki ebből a körből. Meg kell jegyeznem, hogy a szocialista Jugoszláviának sok-sok bűne és problémája mellett volt egy komoly erénye is: nagyon sokaknak lehetővé tette a kitörést, tehát azt, hogy egyetemet végezhesenek. Anyám úgy jutott el Belgrádba az orvostudományi egyetemre, hogy egyáltalán nem tudott szerbül. A zentai gimnáziumban érettségizett, s olyannyira fűtötte a vágy, hogy orvos lehessen, hogy az első vizsgái tananyagát fejből tanulta meg. Nem tudta, hogy mit mond, de szó szerint megtanulta, ami a

tankönyvben volt. Sok nélkülözés árán, de befejezte az egyetemet, és azt a szakmát gyakorolta, ami hivatás volt a számára.

Én örök hálával tartozom a szüleimnek azért, mert néhány dolgot kisgyerekkoromtól tudatosítottak bennem. Az egyik a nemzeti kultúránknak a tisztelete. Otthon sosem talákoztam magyarkodással – de mindkét ágon talákoztam csendes, de büszke nemzeti tartással; sosem volt kérdés, hogy magyarok vagyunk, és a jogainkkal élni akarunk, és az identitást, kultúrát át fogjuk örökíteni. A szüleim félmondatokban – amit olyan emberekkel kapcsolatban ejtettek el, akik a magyarságukat áruba bocsátották, mondjuk a karrierjük érdekében, az előrehaladásuk érdekében – üzentek nekem arról, hogy ebben a kérdésben nincs megalkuvás. Ha előny származik ebből, ha hátrány az életben – ez nem kérdés.

Ugyancsak megtanítottak egyfajta feltétlen törvénytiszteletre és tisztességre. Apám az igazságszolgáltatásban dolgozott, és egészen biztosan többször próbálták megvásárolni az ítéletet. Soha senki utólag sem mondta, hogy ez valaha sikerült volna bárkinek. Anyám orvosként dolgozott, és órála sem, soha, senkitől nem hallottam, hogy bármit áruba bocsátott volna, csúszópénzt, hálapénzt kért volna az orvosi szolgáltatásokért cserébe. Tehát a családban mindig egyértelmű volt, hogy az ember törvénytisztelete, becsülete nem vitatéma vagy pillanatnyi érdek kérdése: az nem eladó.

Ugyancsak közös volt bennük a tudáshoz és a munkához való viszony. Mindketten hittek abban, hogy szorgalommal, tudással, munkával lehet csak úgy építkezni, hogy az az építmény szilárd talajon álljon. Lehet másként is haladni, csak az az út azonkívül, hogy nem tisztességes, bizonytalan is. Magam is megpróbálom a saját négy lányomba beleplántálni, hogy ezek azok az értékek, amelyek szerint érdemes élni. Nem mindig ez a könnyebb út, de ez az az út, amin egyenes gerinccel végigmehetsz, amire megnyugvással nézhetsz vissza az utad végén. És utólag, amikor már felnőtt fejjel beszélek ezekről a dolgokról – most, hogy közeledek az ötvenhez –, most látom, hogy ennek mekkora jelentősége volt mindabban, amit később tettem.

FTG: Óhatatlanul fölmerül a kérdés: édesapádnak az igazságszolgáltatásban volt-e köze politikai ügyekhez? Sosem kényszerült bele ilyen típusú megalkuvásokba?

KT: Az az érdekes, hogy a szüleim a társadalmi ranglétrán eljutottak arra a legmagasabb fokra, amire a volt szocialista Jugoszláviában párttagság nélkül el lehetett jutni. Nagyon kevesen jutottak el ebbe a státusba is anélkül, hogy párttagok vagy besúgók lettek volna, vagy megalkudtak volna. Apámat a tudásának köszönhetően – igaz, már csak alig több mint egy évvel a berlini fal leomlása előtt – megválasztották a Legfelsőbb Bíróság bírójának, anyám pedig egy időben főorvosként vezette Szabadkán az általános egészségügyi szolgálatot. Körülbelül ez volt az a maximum, ahova egy ember – nem is csak magyarként, hanem egyáltalán pártonkívüliként – fel tudott kapaszkodni.

ni. Folyamatosan be akarták őket szervezni a pártba – erről szóltak a családi történetek –, de apám mindig azt mondta, s anyám is, hogy *én nem vagyok ellensége ennek az országnak* – tényleg nem voltak azok, s engem sem neveltek az ország ellenségévé –, *de a pártnak nem akarok a tagja lenni. Hogyha így jó vagyok, akkor rendben van.* Ez különösen apám nagypolgári származása miatt volt érzékeny kérdés, bár a párttagság ügye csak később merült fel, az enyhülés időszakában, a '70-es, '80-as években, amikor ez a nagypolgári származás már nem volt közvetlen akadály. Végül nem erőltették. Talán az is segített ebben, hogy élsportoló volt, és a sport olyan terület, amely tényleg nem kötődik párthoz. Rengeteg barátság születik a sporton belül, és ez a barátság nem nézi az ideológiai korlátokat. Apám valószínűleg a sportéletben, a birkózás, a vízilabda világában szerzett olyan támogatókat – én ezt nem térképeztem föl levéltári háttérrel, de logikusnak gondolom –, akiknek volt befolyásuk az akkori pártban, és lehetővé tették, hogy eljusson addig, ameddig eljutott, anélkül, hogy megkövetelték volna a feltétlen lojalitását.

FTG: *Ez a családi előtörténet nyilván előre megszabta, hogy egyetemet kell végezned. Gyerekkorodban, ifjúkorodban tudtad, hogy mi akarsz lenni? Milyen iskolákba jártál egyébként?*

KT: Olyan időszakban jártam középiskolába, amikor az akkori Jugoszláv Kommunista Párt eldöntötte, hogy a feje tetejére állítja a világot, és megszünteti a gimnáziumokat. Akkoriban nem volt gimnázium az országban, hanem helyette különböző szakközépiskolák voltak, és a középiskolai képzés eleve két részre lett bontva. Volt egy általános kétéves időszak, ami egyfajta folytatása volt az elemi iskolának, és volt két év szakosított középiskola. Én azt a szakot választottam, ami leginkább hasonlított a gimnáziumra – és a gimnázium épületében zajlott is a képzés –, ez pedig a kulturológiai szak volt. Ha lefordítanám, ez ma társadalmi irányultságú gimnáziumot jelentene.

Válogatott társaság volt az osztályban, amelyikbe jártam, noha nagyon kicsi osztály volt, összesen tizenegy fővel, de ha visszagondolok, hogy ki mindenki járt velem... Hogy csak három embert említsek: az osztálytársaim között volt Árpási Ildikó, aki Kasza Józsefnek, a Vajdasági Magyar Szövetség (a VMSZ) elnökének, Szabadka legendás polgármesterének a felesége lett, ő alapította meg a Pannon Rádió és Televíziót, ami most az első számú magyar médiaház a Vajdaságban. Osztálytársam volt Lovas Ildikó író, aki már hét regényt írt meg, s aki sokak szerint – és én ezt ebben az interjúban is el merem mondani – a legbefolyásosabb nő a vajdasági magyar közéletben, Pásztor István bizalmasa, élettársa, a közélet legfontosabb irányítója nálunk. Osztálytársam volt Bence Erika is, aki most a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék megbecsült egyetemi tanára Újvidéken. Tehát elég sokan voltunk ebben a kis társaságban, akiknek erős volt a társadalmi érzékenysége. Persze csak utólag válik érdekessé, hogy kik verődtek össze ebben az osztályban.

A középiskola után letöltöttem a kötelező egyéves katonaidőt. Egy páncélos dandárban szolgáltam 1986–1987-ben, Nyugat-Szerbiában, a Duna mellett, Pozsarevácban. Jó életiskola volt. Akkor sokat adtam volna azért, hogy bármilyen módon meg tudjam úszni a hadsereget, de az akkori Jugoszláviában ezt nagyon komolyan vették; legtöbbször még a miniszterek és a tábornokok gyerekei is leszolgáltak a katonaidejüket, persze privilégiumokkal. Ha utólag visszatekintek erre a tizenkét hónapra, akkor ez az élet nagy iskolája volt. Tehát ha el is veszítettem a – valószínűleg – hasznosabb időtöltés lehetőségét, de azért férfivá válik ott az ember. És ez most nagyon alpárian hangzik, de van abban valami, hogy a kiképzés, az a sokk, ami ott éri az embert azzal, hogy kiszakítják a saját környezetéből, az vagy komoly sérüléseket okoz a lelkében, vagy megedzi. Engem megedzett inkább. Amikor – örvezetőként – leszereltem, kezdettem meg a jogi tanulmányaimat.

A pályaválasztást két dolog predesztinálta: az egyik, hogy a családban a jogászsakmának nemcsak édesapámon keresztül, hanem nagybátyámon keresztül is hagyománya volt; a másik: édesapám százszor elmesélte nekem, hogy ő hogyan lett jogász. Úgy, hogy ő mint élsportoló tornatanár kívánt lenni, de a nagyapám – akinek sok jogász, ügyvéd ismerőse volt és aki sok mindent átélt az életben – azt mondta neki: fiam, te csak legyél sportoló, de a jog az szakma, azt válaszd, az biztos. Apám nekem sokszor elmesélte, hogy *ide figyelj, én se jogász akartam lenni, de sosem bántam meg, hogy hallgattam a nagyapádra*. Én a művészetek irányába vonzódtam, szerettem volna színházi rendező lenni. Volt olyan elképzelésem is, hogy bölcsész, angoltanár leszek, de a kulturológia kapcsán még sok minden nyomot hagyott bennem. Nyitott voltam a bölcsészet irányában, de apám mondta, hogy jól megtanulhatsz nyelveket, elmélyedhetsz a színház világában is, de neked is legyen egy szakmád. Én is hallgattam apámra, és én sem bántam meg. Az az igazság, s most mint jogász mondom ezt, hogy a jogot azért nem választja úgy érzelemből, szeretetből a tizennyolc vagy tizenkilenc éves ember, mert nem is tudja igazából, hogy mi is a jog. Egyetemi tanárként sokszor találkozom azzal, hogy a hallgatóim úgy kerülnek a jogi egyetemre, hogy nincs valódi fogalmuk arról, hogy mik lesznek, hogy mitől szép a jogászsakma, vagy hogy mi kell a joghoz. Talán ezért is van az, hogy az USA-ban csak egy egyetemi alapszak után lehet beírni a jogot. Én is később jöttem rá, hogy a jognak milyen hihetetlen sok köze van a logikához, a matematikához. Tehát hogy a jogi gondolkodás alapvetően nagyon sok elemében *nem* társadalomtudományi gondolkodás – de az az ember, aki fiatalon a jogot választja, az nem tudja ezt. Azt tudják az emberek, hogy például Amerikában miért mennek sokan jogra. Azért, mert az amerikai szenátusban ülők többsége jogász. És ez reklámnak elég. De én nem ez alapján választottam: mindig volt bennem társadalmi érdeklődés. Azt hiszem, hogy tízéves korom óta a tévéhíradót sosem szalasztottam el, mindig követtem az állam, a politika történéseit, de ezeket nem kötöttem közvetle-

nül össze a joggal. Meghallgattam apámat, érdekelt a társadalom, de a jogról keveset tudtam, útközben, menet közben szereztem meg az ismereteket, és azt hiszem, hogy egyetlenegy olyan pillanat nem volt az életemben, amikor megbántam, hogy jogász lettem. Talán a véletlenek műve az, hogy nem álltam meg a jogi diplománál, és tovább folytattam a tanulmányaimat. Ennek köze van például a délszláv háború kitöréséhez, amikor néhány hátramaradt záróvizsgámmal magam előtt meg kellett, hogy szökjek – mert katona ugyan voltam, de háborúban, különösen a délszlávban, semmi kedvem nem volt részt venni.

FTG: *Édesapád egyik regényében szerepel egy utalás, hogy éjjel hozzák a behívót...*

KT: ... az nekem szólt...

FTG: *... és a gyerek a szobában alszik, de az apa azt állítja, hogy a fia nincs otthon... Azaz, kulcsregényről lévén szó: te nem vagy otthon; a kézbesítők elmennek, te pedig aznap éjjel átmenekülsz a határon.*

KT: Igen, ez majdnem megfelel az életrajzi valóságnak. Az tény, hogy apám ott egy színpadi alakítást produkált, amikor jöttek a behívóval, és az is tény, hogy akkor már én is komolyan vettem ezt a helyzetet. Mert a háború legelején úgy fogtam föl, hogy majd elbújok, ha keresnek. De amikor már majdnem betörték az otthonunkba, akkor úgy voltam vele, hogy nem otthon várom meg, amíg ez a háború lecseng. A háború a legrondább dolog, ami az emberiséggel vagy egy emberrel történhet. Akármilyen háború, ha honvéddő, ha nem honvédő. De azt mondtam magamban, hogy abban a háborúban, amiben nem fedeztem föl a honvédő vagy a védelmi háborúnak egyetlenegy elemét sem, engem ott nem fognak látni. Ha börtönbe zártak volna ezért, akkor sem vonultam volna be.

FTG: *Ez a háború melyik szakaszában történt? Volt-e a barátaid között, aki frontra került? Volt-e, aki elesett?*

KT: Fronton többen voltak a közeli rokonok közül is, a barátaim közül is. Volt, aki meg is sebesült. Hála Istennek, olyan közeli barátom vagy hozzátartozóm nem volt, aki ott esett el. Ismerős volt, aki elesett, de barát nem. Azért az én generációm – elsősorban a magyarok, de nem csak a magyarok – tömegesen a menekülést választotta inkább. Ha összeszámolom a baráti köröm, a generációm tagjait, akiket akkor behívtak, arra jutok, hogy a többségük vagy a tartós emigrációt választotta, vagy meghúzta magát külföldön, amíg a leg súlyosabb harcok folytak. Szerbia hivatalosan és aktívan, a kényszersorozást is alkalmazva 1991-ben és 1992 elején vett részt a háborúban; ez egy másfél éves időszak volt Vukovár ostromával bezárólag. Később a délszláv háborúban, amely 1995-ben a daytoni békével ért véget, már az önkénteseken és a rendőrökön keresztül zajlott Szerbia háborús részvétele; ekkor már nem

vittek el embert akarata ellenére háborúzni. Akinek mennie kellett, azért kellett mennie, mert hivatásos katona vagy hivatásos rendőr volt, továbbá voltak önkéntesek. Ezután következett a koszovói háború, ami elől megint csak megmenekültem – de most ugranom kéne az időben, mert az már 1999-ben volt. Ekkor megint soroztak volna, vittek volna engem is, másokat is, de akkor is átsúsztam a határon, és kivártam, amíg vége lett.

FTG: A tömeges menekülés a határon át, amit említettél, a szerbiaiakra vonatkozott, gondolom. A horvátországi magyarok bevonultak?

KT: Ott is különböző magatartástípusok voltak, de azt gondolom, hogy a dezertálók – ha ez dezertálásnak nevezhető – vagy a behívót megtagadók százaléka a szerbiai oldalon nagyobb volt, mert Szerbia területén nem volt háború, tehát mindenki, még az is, akit nemzeti érzelmek fűtöttek, érezte, hogy ő idegenbe megy harcolni. Jugoszlávia fölbomlófélben volt, a jugoszláv eszme már elvérzett, maradtak az etnikai nacionalizmusok. Egyértelmű volt, hogy minket, akárhogyan is nézzük, Szerbián kívülre visznek katonának. Aki viszont Horvátországban kapott behívót, a másik oldalon, valószínűleg az sem lelkesedett, de látta, hogy ennek a fele sem tréfa, megtámadták a szülőföldjét, horvát részről ez tehát honvédő háború volt, még akkor is, ha azon az oldalon is számos háborús bűnt követtek el. Én ugyan nagyon árnyaltan látom a délszláv válságot, de amikor le kell egyszerűsíteni a képletet, azért az mégis arról szól, hogy Szerbia próbálta bővíteni a területét, és nem Horvátország vagy Bosznia.

FTG: Időrendben ott tartottunk, hogy átjössz – átszöksz – Magyarországra, és itt folytatod az egyetemre.

KT: Ez érdekes dolog; úgy gondoltam, hogy átjövök egy kézitáskával, és reméltem, hogy néhány hét, esetleg hónap múlva, ha nem is lesz vége még háborúnak, mindenképpen csillapodik a dolog, és haza tudok menni. Azonban ez is valahol a csillagokban volt megírva: éppen akkoriban lettem szerelmes a mostani feleségembe, még Szabadkán. Ő viszont a Semmelweis Orvostudományi Egyetemre járt, Budapestre; akkor fejezte be az első évet, amikor megismerkedtünk. A következő tanéve elején kezdtek el zargatni engem a behívókkal. Így egyértelművé vált, hogy nem Szegedre megyek, hanem Budapestre, a szerelmem után. Ez tehát még kapóra is jött, mert így többet lehetünk együtt; egyébként csak hétvégeként találkoztunk volna.

Akkor is történt egy érdekes fordulat az életemben. Az egyik rokonom, Seffer Pista együtt szaunázott Chrudinák Alajossal. Közben szóba került a délszláv háború – ez két-három héttel azután történt, hogy én megszöktem a behívó elől –, és azt mondja Seffer Pista, hogy: *Alajos, nem kellene neked valaki, akinek van tévés tapasztalata, holnap már jogász lesz, tud szerbül, nem kell neked oda a külpolitikai rovatba?* Azt elfelejtettem mondani, hogy az egyetem ideje

alatt elkezdtem riporterkedni, újságíróskodni az újvidéki televízióban, szerzettem egyfajta újságírói, híradós tapasztalatot különböző területeken, sportban, kultúrában. Azaz nem volt számomra idegen a tévés műfaj, tudtam, mi a mikrofon, a kamera, a vágás, a szövegírás. Ennek ismeretében a rokonom, aki lazán szaunázik Chrudinák Alajossal, fölteszi ezt a kérdést. Ali ebben a helyzetben nagyvonalúan reagált, s azt mondta, jelentkezzen nálam, megnézzük, tudunk-e neki valami munkát adni. Chrudinák akkor nagyon befolyásos ember volt a magyar királyi tévében, a hierarchiában az első-háromnégy döntéshozó közé tartozott. Először csak fordítottam, Szaniszló Feri járta a frontokat, hozta az anyagokat, én pedig lefordítottam azokat. Így kezdtem el a televízióba bedolgozni. Kisvártatva rám bízta szövegírói feladatokat, riportok megvágását, aztán szerkesztőriporter lettem a Panoráma, a Századunk, a Magyarok műsoraiban, s részben a Híradóban, Pálffy G. Istvánnál is. Jó pénzkereseti lehetőség volt, de igazából nem újságíró akartam lenni. Ma is úgy gondolom, hogy ez sem véletlenül történt. A külpolitikai újságírás során elég sok riportfilmet készítettem, s nagyinterjúkon, riportokon keresztül megismerkedtem az akkori kelet-közép-európai térség néhány meghatározó politikusával.

FTG: *Például?*

KT: Kwaśniewski lengyel köztársasági elnökkel, Lech Wałęsával, a Szolidaritás vezetőjével, aztán Stjepan Mesićcel, aki Jugoszlávia utolsó elnöke, később Horvátország elnöke volt több ciklusban; Milan Kučan szlovén elnökkel, miniszterekkel, nagyon sok olyan emberrel, akik abban az időszakban meghatározó politikai személyiségek voltak. Készítettem egy észak-írországi riportot is a katolikus–protestáns konfliktust feldolgozva, ott az akkori protestáns és katolikus politikai vezetőkkel is volt alkalmam beszélni. Nagy élettapasztalat volt ez a számomra, egyrészt sok mindent láttam testközelből, másrészt azt is láttam, hogy mitől nagy lumen egy politikus, milyen technikákat használ, hogyan kezel bizonyos kérdéseket. S akkor egy újabb fordulat történt: '94-ben elveszti az MDF a választásokat; a külpolitikai főszerkesztőségben, amely a jobboldali újságírás egyik melegágya volt, alighogy befejeződtek a választások, mindenkit lefejezett az új, Horn-féle hatalom. Nemcsak a vezetőket, hanem velem együtt a többi fiatalot – én akkor 26 éves voltam – is kisöpörték. Akkor éltem meg először ilyen tisztogatást ideológiai alapon úgy, hogy az emberrel nem is tárgyaltak, levegőnek nézték. Akkor is történt azonban valami, ami megint valahol az én szerencsés csillagzatomnak köszönhető: két évvel korábban megalakult Budapesten a Közép-Európai Egyetem. 1993-ban egy beszélgetést folytattam a Magyarok műsorában Várady Tiborral, aki talán a legnagyobb jogász, akit a vajdasági magyarság valaha adott – a Tudományos Akadémiának is tagja. Őt, aki a Nyugat-barát jugoszláv Panić-kormányban rövid ideig igazságügy-miniszter volt, éppen akkor váltották le

és menesztették a kormánnyal együtt. Várady Tibor már akkor akadémikus volt, egyetemi tanár, de nemzeti okokból gyakorlatilag elüldözték az újvidéki egyetem jogi karáról. Nem a szó szoros értelmében mondtak föl neki. Úgy történt – és ez csak egy kitérő –, hogy ő már közel húsz éve a Harvardon és különböző amerikai egyetemeken tanított; évente egy szemesztert Újvidéken, egyet pedig az Egyesült Államokban. Az akkori dékán azt mondta neki, hogy ezt tovább nem engedélyezi, tehát vagy fölmond, vagy pedig ha elmegy Amerikába, ők mondanak föl neki. Várady akkor úgy döntött, hogy nem hagyja zsarolni magát, és fölmondott. Ezután lett Pesten a Közép-Európai Egyetem tanszékvezetője. A '93-as interjú után megkérdezte: Tamás, elvégezted a jogot, nem akarsz itt folytatni nálunk egy angol nyelvű mesterképzéssel? Ez nagy kihívás volt – az én angolom akkor messze nem volt akadémiai szintű, tehát rá kellett gyúrni ahhoz, hogy angol nyelven végezzek; másrészt akkor nyílt meg az összehasonlító alkotmányjogi szak, ami engem kifejezetten érdekelt, ráadásul össze is lehetett kötni az újságírói munkával.

FTG: Akkor még nem fordult meg a fejedben, hogy hazamégy?

KT: Soha nem pakoltam össze otthon, a szobám úgy állt, ahogy hagytam, amikor eljöttem onnan. Nem azzal a szándékkal jöttem el, hogy nem megyek vissza, csak az volt nyilvánvaló, hogy addig Budapesten maradunk, amíg a feleségem egyetemi képzése tart. Elvégeztem tehát angolul az említett mestert – kemény iskola volt, volt olyan nap, hogy reggel héttől délután ötig az egyetemen *voltam*, utána öttől tízig tanultam, a CEU-n ugyanis olyan rendszer van, hogy minden órán számon kérik tőled az anyagot, tehát naponta mintegy házi feladatot kapsz. Ez más, mint a kontinentális jogi képzés, ahol csak a vizsgára kell felkészülni. Én azelőtt mindig kampányszerűen tanultam, kizárólag a vizsgaidőszakban. Itt a CEU-n viszont minden órán elmondta a tanár, hogy a következő órán milyen téma lesz napirenden. S hogyha nem tudtál, akkor mindenki előtt szégyenkezhettél. Minden órára el kellett olvasni mondjuk 50–100 oldalnyi angol nyelvű szöveget. Állandóan szótáraztam, néha este 10-re készültem el az anyaggal, de hálás vagyok ezért is: mint mondják, teher alatt nő a pálma. Ez később ki is fizetődött. A folytatás: a feleségem megszerezte a fogorvosi diplomát a Semmelweisen – ő mindig is haza akart menni, ez számára nem volt kérdés –, úton volt Dalma lányunk, én is elvégeztem a CEU-n a mesterképzést, s akkor megszületett a döntés, hogy megházasodunk, s elkezdjük az életünket a daytoni béke utáni Szerbiában.

Időközben apámat nemzeti és politikai alapon a miloševići rezsim menesztette a Legfelsőbb Bíróságtól; ő volt az egyetlen a Legfelsőbb Bíróság bírái közül, aki munka nélkül maradt. A többieket vagy átvették az átszervezett szerbiai Legfelsőbb Bíróságra, vagy alacsonyabb szintű bíróságokon alkalmazták, tehát volt, akit megbüntettek és lefokoztak, de olyan, aki elvesztette

az állását, csak ő volt. Mi volt apám főbűne? Az, hogy 1990 elején a történelmi VMDK, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége, az első magyar politikai szervezet tíz alapítójának egyike volt. Ezt ő bíróként is vállalta, mert nem volt közvetlenül törvénysértő dolog, hiszen akkor ez szabályozatlan kérdés volt, de tisztában volt velem, hogy sokat kockáztat azzal, ha részt vesz egy magyar pártnak, egy érdekvédelmi szervezetnek az alapításában. Ágoston Bandiék hívták, s ő gyávaságnak élte volna meg, ha meghunyászkodik. Na, ez a bírói tisztségébe került. Erre csak azért tértem most ki, hogy elmondjam, apám ekkor már ügyvéd volt, 1993-tól ügyvédi irodát nyitott, s amikor hazatértünk, én ebben az irodában dolgoztam. De rá egy évre a CEU-n elkezdtem a doktori tanulmányaimat, úgyhogy ingáztam Budapest és Szabadka között. Három nap az irodában, két nap a CEU-n vagy fordítva; megkezdődött egy néhány éves vándorló periódus, ami alatt megszületett Dalma lányom, utána később Réka is.

FTG: Négy lányod van. Mondd a másik kettőnek a nevét is...

KT: Ők már a szerbiai rendszerváltás után születtek, a poszt-miloševići időszakban. Viola lányom 2003-ban, a legkisebb, Boglárka pedig 2008-ban.

FTG: A CEU miatt értek-e vádak, hogy nem vagy eléggé nemzethű, hogy Soros György iskolájába jársz, azaz természetesen egy nyugati kozmopolita világot képviselsz, s amit ott tanulsz, azt rá fogod erőszakolni a kisebbségi közéletre?

KT: Akik bántani akartak a nemzeti oldalon, többször fölvetették azt, hogy Soros egyetemén végeztem – 2009 óta tanítok is ott, mint vendégelőadó –, s ez nyíltan vagy burkoltan tartalmazta ezt a vádat. Én azonban ezt egy pillanatig sem szégyelltem. A Soros által alapított Közép-Európai Egyetemnek van nemzetközi szaktekintélye, tehát az egyetemi képzés minőségét nem kérdőjelezzik meg még azok sem, akik a CEU-féle ideológiát esetleg megvetik. Ennek az egyetemalapításnak az én olvasatomban kettős célja volt. Az egyik valóban filantróp megfontolás: szerintem Soros György akart valami jót is tenni az életében. Sokat tett azért, hogy milliárdos legyen, de gyanítom, hogy nagyon sok mindenre nem büszke ebből, s gondolom, hogy valami olyasmit is akart tenni, ami hozzájárul a világ jobbá tételéhez. Egy egyetem mindenféleképpen olyan intézmény, ami ezt szolgálja, akármilyen ideológiát képvisel is. A másik: Soros valóban szeretett volna hatni a rendszerváltásra, tehát nem titkolt célja volt, hogy egy olyan közegben, ahol az összes társadalomtudományi egyetem erősen kötődött a kommunista párthoz, a felügyelethez – ez így volt Szerbiában, így volt Magyarországon is, ami nem azt jelenti, hogy ott nem voltak az egyetemeken nagy tudósok, vagy hogy ne lettek volna szabad gondolatok, de ez kétségtelenül ellenőrzött terep volt (a természettudományokban azért nagyobb volt a szabadság) –, olyan hely teremtsék, ahol a jövő vezető értelmisége nyugati ideológiai töltetet kap. Nevezzük ezt liberá-

lisnak, nevezzük ezt amerikaiinak. Ebben megvan a jó szándék is meg az elfogultság is. A jó szándék az, hogy valóban szükség volt egyfajta pluralizmusra a kelet-közép-európai egyetemi világban, a sanda szándék pedig abban van, hogy azért mégis indoktrinálni próbálta a később a térségben döntéshozóvá váló elitet. Viszont a jogi kar ilyen szempontból a legkevésbé ideologizált helyek közé tartozott és tartozik most is, s ez valahol a jog természetéből is fakad. Másrészt én, aki kereszténydemokrata gondolkodású jobbközép meggyőződésű ember voltam akkor is, amikor odakerültem a CEU-ra, s most is az vagyok, amikor ott tanítok, sosem éreztem azt, hogy befolyásolni akarok. Én a világképemet senki előtt nem titkolom a CEU-n, s az, hogy mégis ott taníthatok, azt bizonyítja, hogy azért ez mégsem kizárólagos ideológiát közvetítő intézmény. Egészen biztos, hogy húz valamerre, de ha engem – aki kétségtelenül nem ebbe az irányba tolja az intézményt – megtúr, az azt jelenti, hogy szellemileg azért mégsem teljesen zárt közeg. Ha meg nem így van, akkor viszont Várady Tibornak nagyon nagy volt a befolyása, és mégis el tudta érni, hogy ott tanítsak, annak ellenére, hogy nem illetem a képbe.

FTG: Két szemlélet párhuzamosságáról vagy ellentmondásosságáról kérdezlek. Az egyik írásodban az autonómia mint az egyenrangúság feltétele jelenik meg. Elismered a magyar narratíva létjogosultságát, azt, hogy nekünk jár az egyenrangúság Trianon, az ott elszenvedett méltánytalanságok miatt, de azt mondd, hogy ennek hangoztatása kevés: az európai elfogadott jogi normákra van szükségünk hivatkozási alapként. Ez mennyire tudatosan felépített elképzelésed?

KT: Teljesen tudatosan – és a gyakorlati tapasztalatból ered. Én abban a kivételes kegyben részesültem, hogy egy aránylag megalapozott elméleti, szakmai tudást mérhettem meg a gyakorlati élet mérlegén. Tehát azzal, hogy politikai döntéshozó – vagy a döntésekben részt vevő – ember is lettem, s megtapasztaltam azt, hogy hol érnek az elméleti ismereteim valamit és hol nem. Melyik az a puding, amelyik kiállta az evés próbáját, és melyik az, amelyik nem állta ki. Ez alkalmassá tett arra, hogy ilyen szempontból is értékeljem és mérlegeteljem mindazt, ami a nemzetpolitikában történt. Például a megvalósíthatóság körülményeit és egyéb dolgokat, amiket egy kutató gyakorlatilag nem tapasztalhat meg, mert nincs abban a helyzetben, hogy megmérje az érvei életképességét, valódi súlyát, befolyásoló erejét.

Én az autonómiából doktoráltam, s a politikában való részvételem arról szólt, hogy az autonómiát a legjobb tudásom szerint, a lehetőségeim korlátai között megvalósítsam Szerbiában. Ez volt az a feladat, amit a sors rám rótt. Két héttel a doktorim megvédése után megbukott Milošević, és rá három hétre meghívtak, hogy legyek tagja a vajdasági kormánynak. Pásztor István, a VMSZ akkori vezetésének egyik legbefolyásosabb tagja (Kasza József volt az elnök) telefonált: *Tamás, ledoktoráltál?* Mondom: igen. *Akkor legyél te a kisebbségügyi miniszter az új vajdasági kormányban.* Ez olyan gyorsan történt, hogy

számomra világossá tette, nem véletlenül doktoráltam abból, amiből, és nem véletlenül hívtak oda, ahova hívtak. S attól kezdve egyetlen célom volt, hogy a szerbiai jogrendben a magyar autonómia valamilyen formáját meghonosítsam. S ebből lett a nemzeti tanácsi törvény, ebből lett a magyar választói névjegyzék – az ebbe fölvettek voltak jogosultak a Nemzeti Tanács tagjainak megválasztására –, ebből lettek a demokratikus nemzeti tanácsi választások.

Hogy visszatérjek a kérdésre, itt halmozódott föl az a tapasztalat, amelynek alapján azt merem mondani, hogy szükséges a csillagok szerencsés állása, az a politikai momentum, az a történelmi pillanat, amikor meg kell ragadni a bika szarvát, mert az az adott pillanat elmúlik. Tehát az egyik dolog, amit megtapasztaltam, az volt, hogy vannak jó csillagállások, kegyelmi helyzetek, és akkor nyomni kell, mint süket az ajtót, mert a pillanat nem tér vissza. A másik pedig, hogy nem mindegy, hogyan érvelünk, hogyan próbálunk eljutni a célunkhoz. Az általam utalt írásban arra hivatkozom, hogy sérelempolitizálással nem juthatunk el oda, ahova akarunk. Nem azért, mert a kérésünk nem jogos, hanem azért, mert annak a teljesítése nem tőlünk függ, leglábbis nem *elsősorban* tőlünk függ vagy nem *csak* tőlünk függ. Ha csak magunkat győzzük meg az igényeink jogosságáról, akkor körbe fogunk szaladgálni; ugyanabban az udvarban fogunk szaladgálni, ahol autonómia nincs. És pontosan ez a tapasztalat vezetett lépésről lépésre oda, hogy most a délvidéki magyarságnak létezik egy nem területi alapú autonómiaformája, amihez hasonló sehol máshol nincs – most nem számítom a hihetetlenül kicsiny és végveszélyben lévő szlovéniai magyar közösséget, amelyik egészen más módon jutott el oda, és *nem* a saját kezdeményezése nyomán, ahová eljutott. Volt tehát egy kegyes történelmi pillanat, amelyben olyan körítéssel, olyan szakmai háttérrel és olyan érvrendszerrel tudtuk eladni azt, amit szerettünk volna, hogy megkaptuk hozzá a többség támogatását. Ez az egyetemes érvényű érvek, az egyetemes érdekekre való hivatkozás nélkül nem ment volna. A másik fél érdekeire vagy mások érdekeire is hivatkoztunk, s ez az, ami nálunk a nemzetpolitikában sokszor elsikkad. Mi általában egymást győztetjük arról, hogy mennyire igazunk van, s közben nem akarunk tudomást venni arról, hogy ez nem elég, hanem olyan érvek kellene, amiket más is megért. Mert föl kell fognunk, hogy lassan száz év telt el Trianon óta, de Trianon percepciója magyarok és szerbek, magyarok és románok között a százkilométeres távon alig néhány métert közeledett, nem többet. Mi egészen máshogy éljük meg Trianont száz év után is, mint ők, pedig már senki nem él abból a nemzedékből, aki részt vett az akkori eseményekben. Nem lesz semmilyen eredménye, ha továbbra is csak a saját percepciókon keresztül próbálunk tárgyalni románokkal, szlovákkal, szerbekkel; ez így esélytelen. És itt jönnek azok az érvek, hogy mégis van út, létezik út, de ahhoz valamilyen módon ezen változtatni kell.

Ifj. Korhecz Tamás jogász Szabadkán született 1967 decemberében értelmiségi, római katolikus családban. Az általános és középiskolát szülővárosában végezte. Az Újvidéki Tudományegyetem Jogtudományi Karán diplomázott 1992-ben. Jogi tanulmányait 1994-ben folytatta Budapesten a Közép-Európai Egyetem (CEU) Jogi Tanszékén, ahol 1996-ban szerzett mesterfokozatot összehasonlító alkotmányjogból. A CEU-n szerezte meg a jogtudomány doktora (SJD) címet 2001-ben, ugyancsak összehasonlító alkotmányjogból. Időközben tanulmányokat folytatott a budapesti ELTE jogi karán, illetve a kanadai Kingstontban, a Queens Egyetemen.

1992–1996 között a Magyar Televízió Külpolitikai Főszerkesztőségében szerkesztő-riporterként dolgozott. 1996–2000 között ügyvédi irodákban tevékenykedett ügyvédjelöltként.

A rendszerváltó Szerbiában 2000 novemberétől 2010 júniusáig tagja volt a Vajdaság Autonóm Tartomány kormányának, ahol a jogalkotással, a közigazgatás-szervezéssel és a nemzeti kisebbségek helyzetével foglalkozó tartományi titkárságot vezette. Szakpolitikusként aktív alakítója lehetett Szerbia jogrendszerének, részt vett az összes olyan jelentős törvény és más jogszabály tervezetében a kidolgozásában, amely a nemzetiségek jogait szabályozta.

2010 júliusától 2014 novemberéig az első közvetlenül megválasztott, országos önkormányzat, a Magyar Nemzeti Tanács elnöke volt. 2016 májusától a Magyar Mozgalom tagjaként a vajdasági parlament képviselője.

2002-től egyetemi oktató, jelenleg egyetemi rendkívüli tanárként tanít az Union Egyetem újvidéki Dr. Lazar Vrkatić Jogi és Üzleti Tanulmányok Karán, valamint vendégtanárként a Szegedi Tudományegyetemen, a budapesti Közép-európai Egyetem Jogi Tanszékén, illetve a győri Széchenyi Egyetem Deák Ferenc Jogtudományi Karán, címzetes docensként. Az Óbudai Egyetem 2012-ben címzetes egyetemi tanári címet adományozott neki. Anyanyelvén kívül felsőfokon ír és beszél szerbül (horvátul) és angolul, alapfokon németül.

Három önálló kötete – *The Minority Rights of the Hungarian National Group in Yugoslavia. Legal Framework and Actual Practice*, Minority Protection Association, Budapest, 1998; *Otthonteremtőben a szülőföldön. Jogi és politikai esszék*, Újvidék, 2009 (2., bővített kiadás: 2010); *Upravno Pravo (Közigazgatási jog – egyetemi tankönyv)*, Fakultet za pravne i poslovne studije Dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, 2012 – és mintegy hetven szakmai és tudományos publikációja jelent meg magyar, szerb, angol, román és francia nyelven. Szűkebb szakmai érdeklődési területei az alkotmányjogon és a közigazgatási jogon belül: nemzetiségi autonómia, hivatalos nyelvhasználat, a közigazgatás szervezete, az államhatalom decentralizációja.

2013-ban Lőrincz Csaba-díjban részesült, egyetlen vajdaságiként tagja a Százak Tanácsának, külső köztestületi tagja a Magyar Tudományos Akadémiának, a Szerb Alkotmányjogi Társaságnak pedig elnökségi tagja.

Családjával a Szabadka melletti Palicson él, felesége, Ildikó fogorvos, négy leánygyermek boldog édesapja, akiket keresztény értékek szerint nevelnek.

FTG: *Mindjárt ki fogunk lyukadni oda is, hogy vajon belátáson vagy politikai érdekezésonosságon, esetleg másvalamin múlt, hogy sikerült elérnetek az autonómia bizo-*

nyos formájának életbe léptetését. Van azonban egy megkerülhetetlen kérdés: ha jól értem, meggyőződésed, hogy maga az autonómia nem sérti az állam integritását, sőt elősegíti az állam magasabb fokú integrációját. Azt hiszem, hogy ez részben egy előítéletből származik. Van két egymással ellentétes, de párhuzamosan futó gondolatmenet: az egyik szerint a minél szélesebb körű és nagyobb fokú szabadságok biztosítása, maga az autonómia megadása a nemzeti kisebbségek állam iránti ragaszkodását erősíti. Történelmi példákból ugyanennyire bizonyítható – vagy ugyanennyire bizonyíthatatlan –, hogy az autonómia ezzel ellentétes célok felé mutathat, hogy centrifugális hatása van, illetve lehet. Szakály Ferenc éppen a magyarországi szerbek története kapcsán bizonyította be az egyik tanulmányában, hogy a nagyobb szabadság, az autonómia, a Vajdaság megteremtésének eszméje az elszakadási törekvéseket erősítette és készítette elő. Komolyan azt hiszed, hogy a te álláspontod a hiteles, a tételszerűen bizonyítható, nem a másik?

KT: Komolyan hiszem, de azért árnyalt az álláspontom. Az autonómián keresztül kétségtelenül erősödik az identitás, s erősödik a kisebbségek kezében levő hatalom. Különösen a széles körű területi autonómiák esetében; az autonómia intézményrendszerén keresztül a kisebbség eszközrendszerét kap ahhoz, hogy az esetleges elszakadási céljait, törekvéseit erősítse.

FTG: Ezt eddig így nem emlegetted a tanulmányaidban.

KT: Így nem emlegettem, valóban. De nem azt mondom ezzel, hogy ezek az eszközök az elszakadási törekvéseket *megteremtik*, hanem azt, hogy ha vannak ilyen elszakadási törekvések, akkor az autonómia eszközrendszere fegyvert – nem okvetlenül szó szerinti értelemben vett fegyvert, de eszközt – adhat a közösség kezébe az elszakadáshoz. Amit állítok, s ami mellett kiállok, az, hogy ez nincs determinálva, tehát például az autonómia nem erősíti eleve az elszakadási törekvést, hanem ha van ilyen törekvés, akkor az elszakadást megkönnyíti. E kettő között van különbség, ezért mondom, hogy árnyalt az álláspontom: az autonómia nem építi le az elszakadási törekvéseket, de önmagában nem is teremti meg ezeket. S ezért lehet az autonómiának integratív hatása is, ha a feszültségeket oldja, és ezáltal csökkentheti azt az erőt, amelyik kifelé tolná a közösséget. S így jutunk el oda, hogy ennek a kisebbségi-többségi koordináta-rendszernek itt Kelet-Közép-Európában, de lehet, hogy még szélesebb körben – azért szeretek Kelet-Közép-Európában maradni, mert itt jobban értjük egymás nyelvét, mert hasonló energiák mozgatnak bennünket, meg hasonló a történelmi tapasztalatunk – nagyon fontos elem a bizalom kérdése. Be akarjuk-e csapni a másikat vagy nem? Arról van-e szó, hogy azt mondjuk, hogy: persze, elfogadjuk mi ezt az új állami keretet – de közben csipiszt mutatunk, s csak az alkalmat várjuk, hogy a másik félre borítsuk az asztalt? Forduljatok csak el, majd megtaláljátok a kést a hátatokban! Vagy pedig komolyan gondoljuk, hogy keressük a fönntartható megoldást, ami nem a dominancia koordináta-rendszerében helyezkedne el. A kisebbség-többség

viszonyának az alapproblémája a dominancia elvének az elfogadása vagy el nem fogadása. Ha ebben a koordináta-rendszerben gondolkodom, csak arról lehet szó, hogy valamelyik fél domináns, s ebben a helyzetben nem lehet kiegyezni; ha fölöttem dominálsz, egyetlenegy célom lehet: hogy holnap én domináljak fölötted. S ha ezen valóban nem tudunk túllépni – de vannak rá példák a világban, hogy túl lehet lépni rajta –, akkor itt Kelet-Közép-Európában rabjai leszünk ennek a helyzetnek; a bizalmatlanság bizalmatlanságot szül, és újraerősíti magát; és mindenki abból él, hogy nem bízunk a másikban. Nem akarom idealizálni a helyzetet, mert a kisebbségi-többségi viszonyrendszerben tartós megoldás úgy, ahogy az Endlősüng „kínálja” – nincs. Az Endlősüng csak azért tartós megoldás, mert eltünteti a kérdés szereplőit.

FTG: Erre gondoltak a szerb nacionalisták több mint húsz évvel ezelőtt, amikor a bosnyákokat mészárolták. Azt gondoltam akkor, hogy azt, ami Boszniában történik, nem lehet szimplán az emberi gonoszsággal magyarázni. Racionális megfontolás volt mögötte: csak az nem próbál visszajönni a területre, ahonnan elűzték, aki nem él.

KT: Valóban így van, de kiegészíteném ezt egy másik szomorú példával is. Az 1999-es koszovói háború vége fele a milosevići vezetés a közelgő katonai vereség tudatában elképesztő dologra szánta rá magát, megkísérelte a teljes albán lakosságot erőszakkal elűződni a tartományból. A sátáni tervet nem sikerült következetesen végrehajtani, de jól jelzi az etnikai dominancia és kizárólagosság elvének uralkodását a fejekben. Nota bene, a szerb hadsereg kivonulása után az albánok üldöztek el jóformán minden szerbet és romát Koszovó nagy részéről.

A problémák valójában mindig újratermelődnek. Mert amikor azt mondják, hogy hoppá, Dél-Tirolban felütötte a fejét a szeparatizmus, és erre tizenöt éven át nem volt példa... – hát persze! A többségi-kisebbségi viszonyrendszer mindig újra kell alakítani, új problémákat kell megoldani, s ennek az az útja, ha lemondunk a dominanciáról. Az autonómia erről szól: az állam mondjon le a dominancia lehetőségéről. Vannak példák, ahol az így létrejött helyzet már évtizedek óta fönnttartható. Nézzük meg Belgium esetét. Sokat beszélnek arról, hogy Belgiumban folyamatosan, negyven éve kormányváltás van. De attól Belgium a maga érzékeny konszociális modelljével, amelyben a kisebbség-többség egyensúlyát keresi – azért nem sikertelen állam! Most persze vannak újabb kihívások (migránsok, terrorizmus), de én a klaszszikus flamand-vallon-német háromszögről beszélek.

FTG: Azt mondd még meg ezzel kapcsolatban: gondolkoztál-e azon, mi az oka annak, hogy – amint ez több írásodban szerepel – több szomszédos államokbeli magyar kisebbség szeretne kivonni valamilyen típusú autonómiát, de csak nektek sikerült? Ebből persze egy kis büszkeség is kihallatszik...

KT: Van ebben melldöngetés, valóban...

FTG: ... *de nyilván fontos szempont, hogy a ti autonómiátok nem területi – azaz nem merülhet fel komolyan a többség szemében az elszakadás veszélye. Ha román lennék, lehetséges, hogy komolyan gyanakodnék: őszintén beszélnek velem a magyarok? De Romániában is, Szlovákiában is más típusú autonómiákat emlegettek célként, a vajdasági autonómiát éppen ezért nem is lehet mintaként állítani a romániai és a szlovákiai magyarok, illetve a románok és a szlovákok elé.*

KT: Nézd, én különböző autonómiaformák támogatója vagyok. Soha nem azt mondtam, hogy a nem-területi autonómia a megoldás. Én magát az autonómiát tartom a megoldásnak, és valahol az ős-VMDK-s elképzelések szerint és szerintem is az autonómiaformák kiegészíthetik egymást. Mind-egyik hasonló elven alapul: az autonómia lényege, hogy a közösséget érintő kérdésekben kapjunk közhatalmi jogosítványokat, tehát magyar ember döntson magyar embereket érintő közérdekű kérdésekben, közhatalmat gyakorolva. Tény, hogy nem lehet a nem-területi autonómiával kiváltani azokat a pozitív hatásokat, amiket egy területi autonómia elérhet, hiszen például a kétnyelvűsítés vagy a hivatalos kétnyelvűség megteremtése nem-területi alapon lehetetlen. Ahhoz, hogy valóban egyenrangúak legyünk, nagyon fontos, hogy a nyelvünk is egyenrangú legyen az országban a hatalom működése során. Úgyhogy én mindenféle autonómiának híve vagyok, azzal, hogy szerintem a mi autonómiaformánk jót tenne az erdélyi magyarságnak is, és jót tenne a felvidékieknek is. Szerbiában a kisebbségeknek egy személyi elvű autonómiaformát szavatolnak a törvények, amelyben a demokratikusan megválasztott Nemzeti Tanács bizonyos korlátozott önkormányzati jogokat gyakorol a kisebbségi intézményrendszer vonatkozásában. Noha ahogy a mi esetünkben sem oldott meg minden problémát, legfeljebb hozzájárult néhány probléma megoldásához, úgy az ő esetükben sem lenne az a biztos pont, ahonnan kiindulva rendezhető a kisebbség-többség viszonya, viszont arról is meg vagyok győződve, hogy érdemes az egyik lépésről a másikra haladni előre a gyakorlati problémák megoldásában, ahogy a világ körüli út is az első lépéssel kezdődik. Amikor van valamilyen autonómia, olyan, amilyen, beteges, olyan, mint a magyar narancs: sápadt, kicsi – akkor már a gyakorlatban látod, hogy mit lehet a segítségével elérni s mit nem. Nevezzük ezt az első lépésnek, s nézzük meg, mire mentünk vele, hová jutottunk általa – ezt csak a gyakorlati működés során lehet megtapasztalni. Ágoston Andrásról eltérően azt gondolom – ő az egyik pillanatban azt mondta, hogy nem kell a területi, hanem a perszonális autonómia kell –, hogy a perszonális autonómia rengeteg kisebbséget érintő problémára nem adhat megnyugtató választ, mert az eszközrendszere erre egyszerűen alkalmatlan.

FTG: *Jogilag elképzelhető egy kombinált, területi-intézményi-személyi autonómia?*

KT: *Jogilag tökéletesen fel tudnánk építeni, de a politikai megvalósulása már sokkal keményebb falat. Hogyha csak Szerbiát nézem, mi már évek óta*

rakként visszafele haladunk. Az én olvasatomban valamikor 2010-ben, 2012-ben értük el a csúcst az autonómiaépítés, a kollektív jogok vonatkozásában, azóta folyamatos a visszarendeződés. Most pillanatnyilag nem az a tét, hogy mikor tudunk továbblépni egy magasabb szintre, hanem hogy milyen gyorsan építik le, amit eddig fölépítettünk, vagy hogy mit tudunk megőrizni belőle. Noha természetesen a VMSZ propagandakommunikációja nem erről szól, de ezt valójában tényszerűen, pontosan dokumentálni lehet az alkotmánybírósi határozattól a költségvetési megszorításokon keresztül egészen addig, hogy a magyar többségű oktatási intézmények alapítói jogainak a Magyar Nemzeti Tanácsra ruházását a szerb kormány öt éve halogatja.

FTG: Az egyik szakaszban a kormány tagjaként vettél részt az autonómia létrehozatalában, még hozzá a jogi szövegek kidolgozásával, utána pedig a Nemzeti Tanácsot vezetted. Magától értetődő volt a pozícióváltásod, előre meg volt tervezve, vagy van valami különleges magyarázata?

KT: Akkor visszatérhetünk 2000 októberére, amikor, nem sokkal a doktorátusom megszerzése után, Pásztor István megkérdezte, hogy nincs-e kedvem tartományi miniszternek lenni, s azt válaszoltam, hogy van. Közül tíz évig voltam ebben a tisztségben, három mandátumban. Tartományi kormánytag voltam ugyan, de akkoriban dinamikus változás folyt az országos törvényhozásban is. Számtalan olyan törvényt készítettek elő, különböző Európa Tanács-i, európai uniós segedelemmel, ami azt volt hivatott bizonyítani, hogy Szerbia változik, demokratizálódik, nyit. Engem mint VMSZ-es, a hatalmi koalíció részét képviselő fiatal szakértőt és mint tartományi kormánytagot a szövetségi állam törvény-előkészítő munkájába is meghívtak. Az volt a számomra meghatározott feladat, hogy megtaláljam azokat a pontokat, ahol a VMSZ-ben megfogalmazott politikai koncepciókat és programokat be tudom csempészni a törvénykezésbe. S ennek nagyon fontos menete volt az a szövetségi kisebbségvédelmi törvény, amely tervezetének a kidolgozása 2001-ben történt, tehát nem sokkal az ottani rendszerváltás után, és ami azt volt hivatott biztosítani, hogy Szerbia minél előbb bekerüljön az Európa Tanácsba és az EU-hoz is közeledjen. Egy, a kisebbségek irányába mutató komoly gesztus legitimálhatta abban az időben a nacionalizmusáról elhíresült Kis-Jugoszláviát, de elsősorban Szerbiát. Gondoljunk bele: a srebrenicai vérengzéssel kapcsolatban is fölmerült Szerbia szerepe, s ott volt a koszovói etnikai tisztogatások ügye is. Tehát Szerbia – illetve akkor még Kis-Jugoszlávia – bizonyítványát tisztára lehetett mosni egy haladó kisebbségvédelmi törvénnyel. Ugyanakkor az Európa Tanács és az Európai Unió nem kérte Szerbiától a kollektív jogoknak és a kisebbségi autonómiának a törvényesítését. Ez nem volt feltétel. Viszont Várady Tibor, aki ugyancsak a munkacsoport tagja volt, de én is úgy próbáltam a szakértői munkacsoportban beállítani, hogy ez igenis része a legmagasabb európai standardoknak. Ha Jugoszlávia bizonyí-

tani akar, akkor erre nincs jobb mód annál, hogy lehetővé teszi a nem-területi önkormányzat valamilyen formáját. Jól jött nekem ehhez Magyarország kisebbségi törvénye – amely valószínűleg elsősorban éppen azzal a céllal készült, hogy hivatkozni lehessen rá a határon túli magyarok esetében –, hiszen egy európai példát tudtam hozni. Jól jött itt Szlovénia esete is – ezeket mind tárgyaltam a doktori disszertációmban – s az észtországi, sohasem végrehajtott autonómiatörvény is. Tehát volt több olyan ország, amelyre hivatkozhattam. Újra és újra letettem az asztalra az általam írt törvényszakaszokat. Várady professzor is sokat asszisztált ehhez, akinek hatalmas tekintélye van a belgrádi értelmiség körében, s a VMSZ is támogatott, szabad kezet adott nekem ebben az ügyben. Volt annyi befogadási hajlandóság, együttműködési készség a szakértői csoportban – ami azért mégis erős állami ellenőrzés alatt állt –, hogy végül úgy döntöttek: nagyon nem lenne jó magyar ellenzavartokkal, a legnagyobb lélekszámú kisebbség támogatása nélkül meghozni ezt a törvényt. Ezért voltam aránylag jó helyzetben; mert ha én akkor asztalt borítok – és voltak itt kemény pillanatok jócskán –, az nem lett volna Szerbia számára jó ajánlólevél. Végül az akkori miniszter úgy döntött, hogy ez egy jó megfontolás, a magyarokat ezzel odaállíthatjuk az ügy mellé, Európában ez jól hangzik; az Európa Tanács egyébként nagyon jó véleményt is alkotott erről a törvényről. Tehát 2001-ben a kollektív jogok és a Nemzeti Tanács fogalmát beírtuk a törvénybe, s ez a parlament elé került. Ezek persze csak keretjellegű rendelkezések voltak, hiszen az oktatás, a kultúra, a tájékoztatás és a nyelvhasználat tagállami, tehát köztársasági, nem pedig szövetségi hatáskör volt. Viszont betettük a lábunkat az ajtórésbe: a törvény kimondta, hogy a kollektív jogok közé tartozik az önkormányzás joga, a kultúra, az oktatás és művelődés s a nyelvhasználat, és a nemzeti kisebbségek választott nemzeti tanácsokon keresztül gyakorolják ezeket. Tehát a nem-területi alapú autonómiakonceptióm alaptételei bekerültek a törvénybe. Ettől még nem lett azonnal Nemzeti Tanács, s az egésznek valós politikai súlya még nem volt, de a jogrendbe végérvényesen bekerült! Ez volt az a kegyelmi pillanat, amikor a törvény 2002 elején át tudott menni a szövetségi parlament mindkét házán, lehet, hogy már egy évvel később, Zoran Đinđić miniszterelnök meggyilkolása után nem sikerült volna. Később, 2009-ben, amikor megszületett a Nemzeti Tanácsról szóló, tényleg komplex, 138 szakaszból álló törvény, az ezt kidolgozó munkacsoportban ugyancsak részt vettem, s ez már a 2002-es törvény késleltetett következménye volt. Az ország vezetése akkor egy ideig megpróbálta ezt a témát halasztgatni, de kitörölni a törvények közül már nem lehetett. A szövetségi törvény után 2006-ban az alkotmányba is bekerült, tehát alkotmányos erőre emelkedett a kollektív jognak az elismerése és a nemzeti tanácsoknak a definíciója. Attól kezdve már csak az volt a kérdés, hogy meddig lehet halasztgatni a közvetlenül megválasztandó, valós hatáskörökkel rendelkező Nemzeti Tanács megalakítását. Röviden ennyi a törté-

net, amiben úgy vettem részt mindvégig, országos szinten is, mint a tartományi kormány nemzeti kisebbségekkel és jogalkotással megbízott tagja.

Ami 2010-ben történt, amikor létrejött a magyar választói névjegyzék, és megteremtődtek a feltételek a Nemzeti Tanács közvetlen többpárti megválasztására, akkor az én számomra már az volt a kihívás, hogy ebből a törvényi keretből mit tudok úgy életre hívni, hogy abból a közösségem profitáljon. Az áttörés megtörtént, az igazi kérdés azonban az volt, hogy mit lehet kezdeni az autonómia birtokában – vagy nevezünk akárminek a kollektív jogokat –, ami nem öncélú valami: tudja-e növelni egy adott nemzeti kisebbség megmaradási esélyeit, elő tudja-e mozdítani a valós egyenrangúságát vagy nem. Tehát hogy Pista bácsinak meg Marika néninek, meg a Lalinak meg a Katinak milyen gyakorlati haszna van abból, hogy van Nemzeti Tanácsunk. Mit tudok fölmutatni, mivel igazolom, hogy ebben a szegmenumban az életük más lett, jobb lett? Tudjuk-e fejleszteni általa az oktatási rendszerünket vagy a művelődésünket? Újból lehetetlenre vállalkoztam: nézzük meg, ér-e ez az egész valamit a gyakorlatban. És ez kétélű fegyver. Ha belesülünk, akkor kártyavárként dől össze minden, amit felállítottam; még az is bebizonyosodhat, hogy délibábokat kergettünk. Tehát az autonómiáról – aminek én a megszállottja vagyok, nekem ez a varázsszó – kiderülhet, hogy igazából nem segít, vagy nem az, aminek gondoltuk, nem következik belőle az, amit hittünk, hogy következik. Ez volt a tét 2010 és 2014 között; nekem nem az a fontos, hogy tizenöt lépést tettem-e előre vagy ötöt, de az nagyon fontos, hogy előre léptem-e vagy nem.

FTG: *Úgy emlékszem, 2013-ban azt írtad, hogy hét vagy nyolc komoly munkaprogramot dolgoztatok ki.*

KT: Stratégiát, igen. Nyolc középtávú ágazati stratégiát fogadtunk el. A közoktatás, tudomány, felnőttképzés, média, művelődés, nyelvhasználat, civil társadalom és népesedés területén készítettünk terveket. Ezekhez pénzt és konkrét cselekvési programokat, intézkedéseket rendeltünk, évente mértük a megvalósítást. Távozásom után a stratégiák többségét máglyára vetették, hagyták elhalni, vagy csak megfeledkeztek róluk. Máig sem tudom, miért, talán mert hozzám és legközelebbi munkatársaimhoz fűződtek. Kommunista, forradalmi észjárás – amely nem a kontinuitást, a folyamatosságot, hanem az állandó újratekintést tekinti célnak...

FTG: *Mi volt tehát a funkcióváltásod oka?*

KT: Talán azzal kezdeném, hogy én 2014-ben alapvetően két motiváció miatt nem vállaltam a következő Nemzeti Tanács-i elnökösködést, noha ez tőlem függött. 2013-ban Pásztor István fölkért erre, hivatalosan, sok ember előtt, amikor átvettem a Lőrincz Csaba-díjat. Két okból utasítottam vissza: az egyik az volt, hogy úgy éreztem: kihoztam magamból azt, amire képes

vagyok, és hogy nem tudom már olyan szinten motiválni magam a Nemzeti Tanácsban, vagy akár a közösségi politikában, mint ahogyan tizennégy éven keresztül tudtam. Hosszú volt az időszak, örömmel csináltam, de padlógázzal hajtottam. Hála Istennek, nem esett szét a családom, de éreztem abban az irányban is adósságokat; úgy gondoltam, hogy mindjárt felnőnek a gyerekeim, szerettem volna hatni rájuk, hogy milyen emberek legyenek, s nem csak hétvégén, munkától ellopott órákban, hanem kicsit többet.

S volt még egy szempont. Éreztem, hogy Pásztor Istvánnal éleződik a konfliktusom. A közöttünk levő repedés szélesedik, és mindenáron szerettem volna megúszni az összecsapást. Nem gyávaságból. Azt akartam elkerülni, hogy mi, mint ennek a közösségnek sokak megítélése szerint két legsúlyosabb vezetője, egymásnak essünk, mert kiszámítható volt, milyen negatív hatása lenne ennek a közösségre. Ezt úgy láttam a legkönnyebben elkerülhetőnek, ha visszavonulok. Ez most így bizonyára nem teljesen érthető – fölkér engem, hogy újabb négy évre vállaljam el az elnökséget, és én mégis úgy érzem, hogy a közöttünk lévő konfliktus éleződik. Volt ugyanis egy konkrét kérdés, amiben nagyon nem értettünk egyet: a szabadkai magyar egyetem ügye. Én egyetempárti voltam, ez nekem nagyon fontos elképzelésem volt, a tervét kidolgoztuk a Nemzeti Tanácsban; úgy gondoltam, hogy ennek a közösségnek ez hihetetlenül fontos, és 50% esélyt adtam arra, hogy meg is valósulhat. Mindvégig az motivált, hogy a közösségünk erejét a tudással rendelkező emberek rétegének a kiszélesítésével kell növelnünk. Ebben nem változott a véleményem egy jottányit sem. Azt gondolom, hogy a közösség gyarapodása, megmaradása szempontjából alapvetően a közösség tudása, képzettsége, versenyképessége a meghatározó. Ha ezen a téren nem tudunk javítani, akkor az összes többi eredmény nem pótolhatja ezt. Ebben és a fiatal tudósértelmiség itthon tartásában az egyetemnek pótolhatatlan lett volna a szerepe. Sok dologban megtaláltuk a közös nevezőt, a közoktatás-fejlesztésben, az ösztöndíjprogramjainkban, de amikor azt mondtam, hogy a felsőoktatást fejleszteni kell, magyar irányítású, magyar érdekeltségű felsőoktatást kell teremteni, akkor a VMSZ elnöke ezt elutasította. A VMSZ gyakorlatilag egyszemélyes irányítású párt, és ebben a kérdésben Pásztor Istvánnal nem értettünk egyet.

FTG: *Miért ellenezte ezt az elképzelést? Vagy ezt tőle kellene megkérdezni?*

KT: El tudom mondani, hogy ő mit mondott. Egyrészt úgy ítélte meg, hogy ennek a közösségnek nincs meg a szellemi ereje és kapacitása, hogy egy ilyen intézményt létrehozson és fönntartson. Én hittem benne, ő nem. Ő nem a felsőoktatásból érkező ember, tehát erre nem látott rá, de biztosan voltak tanácsadói, akik meggyőzték, hogy ezt nem vagyunk képesek megcsinálni. A másik ok az akkor már gyűrűző konfliktus az értelmiséggel. A VMSZ későbbi szakadása, a Magyar Mozgalom megalakulása is nagyrészt azon múlt, hogy

az újságírókkal, egyetemi oktatókkal, művészekkel egyre több konfrontációt vállalt föl a VMSZ. Ő valószínűleg úgy érezte, hogy az értelmiségi réteg, az egyetemi oktatók nem támogatják eléggé a pártot, és lehet, hogy ez eleve ellenszenvet váltott ki belőle a pusztá ötlet iránt is. Korábban a VMSZ-nek volt egy komoly értelmiségi bázisa. Ez mára teljesen elfogyott. Én ennél többet nem tudok, nem akarok olyasmit a szájába adni, amit nem mondott. Olyan éles konfliktus volt ez, hogy nem tudtuk egymást meggyőzni. S tudtam, hogy ha vállalom a Nemzeti Tanács vezetését, akkor az ellentét tovább mélyül. Én sem vagyok az az ember, aki fölad valamit, aminek a fontosságáról meg van győződve, és valószínűleg ő sem engedett volna ebben az ügyben. Így, ezért történt az én visszavonulásom.

Ami azóta történt, az számomra szívfájdalom, ezt nem akarom véka alá rejteni. Rengeteg dolog leépült abból, ami 2014-ig fölépült. A Nemzeti Tanács 2010 és 2014 között a politika és a VMSZ szövetségese volt. A VMSZ a politizálását nagyrészt a Nemzeti Tanácson keresztül valósította meg, az eredményeit rajta keresztül érte el, de ez a viszony egyenrangúságon, nem pedig alá-fölérendeltségen alapult. A Nemzeti Tanács, míg én vezettem, mindvégig próbált az egész magyar közösségé lenni, nem pedig egy párté. VMSZ-es politikusként voltam ebben a tisztségben, ennek ellenére szerettem volna, ha az egész közösséget tudom képviselni. 2014 után ez teljesen megszűnt. A Magyar Nemzeti Tanács most egy szófogadó, tompa szerszám a legnagyobb magyar párt kezében. Tehát vége az egyenrangúságnak, vége az egész közösség képviselőének, és a szakmaiság másodrangú szempont lett a Nemzeti Tanács munkájában. A politika dönt, a Nemzeti Tanács pedig megpróbálja végrehajtani ezt a döntést.

FTG: 2009-ben és 2010-ben két kiadásban megjelent könyved, az Otthonteremtőben a szülőföldön második, bővített kiadásában sem látszik még – én legalábbis nem látom –, hogy a kisebb magyar pártok érveit és szempontjait el akarnád fogadni. Az utóbbi időben aztán megjelent a gondolkodásodban az, hogy kisebbségi helyzetben nem a westminsteri demokráciamodellt kellene követni, hogy az 50% plusz 1 fő nem elég...

KT: Valóban, a konszenzuális demokrácia jelentősége felértékelődött a szememben...

FTG: ... nem kielégítő, és hogy maga a kisebbségi önkormányzat nem zsarnokoskodhat a személyiség fölött. Ez hamarabb is ott volt a gondolkodásodban, vagy egyáltalán fel sem merült benned mint probléma?

KT: Valójában én is változtam ebben a tekintetben, és a körülmények is változtak. Mindig volt bennem konszenzusteremtési igény, illetve erre való hajlam, mindig is voltak fenntartásaim azzal a VMSZ-szemlélettel szemben, hogy aki mást akar, azt le kell nyomni, hogy úgy lesz, ahogy mi akarjuk, mert

mögöttünk van a legnagyobb támogatás. Én mindig annak voltam a híve, hogy bizonyos dolgokban érvekké azok közül is meg kell nyerni szövetségesnek embereket, akik lehet, hogy nem akarnak nekünk semmi jót, akik nem becsülnék semmit abból, amit elértünk. Az egész Nemzeti Tanács terve úgy alakult ki, úgy került be végül a szerb jogrendbe, hogy a kis magyar pártok folyamatosan lebecsülték, megkérdőjelezték, támadták, leértékelték mindazt, ami megvalósult.

FTG: Aztán közülük is többen bekerültek a Nemzeti Tanácsba.

KT: Persze, utána részt vettek a választásokon, de az úttörő munkához még csak hallgatólagosan sem asszisztáltak, hanem valóban a legarcátlanabb módon kérdőjelezték meg mindent, amit csináltunk. Én azt mint pártpolitikát megértem, hogy a konkurenst vagy a rád veszélyes VMSZ-t nem fogod dicsérni, hiszen abból élsz, ha ő hibázik. De a többi párt ekkor a nemzeti ügy szempontjából nyilvánvalóan fontos dolgokban sem próbált egy minimális hallgatólagos támogatást sem adni. Például a VM DP, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt, ameddig a Fidesz délvidéki kedvence volt – ez valamikor 2010 körül fordult meg, az új Fidesz-kormány megalakulása idején –, addig folyamatosan azon ügyködött, hogy Magyarországon is megkérdőjelezze a munkánkat. Ez személy szerint is nagyon rosszlesett nekem, méltánytalannak éreztem. Ennek ellenére mindig volt bennem igény arra, hogy próbáljunk meg velük is fontos ügyekben minimális mértékben szót érteni. Lehet köztünk konfliktus, de egy-egy kérdésben legyen párbeszéd. Ezt sem Kasza József, a VMSZ előző elnöke, sem Pásztor István soha nem akarta igazán elfogadni. Be kell vallanom, hogy én magam sem használtam ki minden adódó lehetőséget, hogy ezen dolgozzak. Most, amikor az egész történetből 2014-ben kiszálltam, való igaz, már egy bizonyos távolságból, azt látom, hogy lehetett volna többet is tenni azért, hogy legalább néhány ügyben elérjünk egyfajta konszenzust, és ez a VMSZ-en is múltott. Persze a kicsik is hibásak, de mindig a legnagyobbak a legnagyobb felelőssége. A kicsi többet tett azért, hogy ne valósuljon meg a közös érdek, de a felelősség és a lehetőség mindig a hatalom birtokosánál van. Ebben tehát valamennyit változott a szemléletem, de ez nem 180 fokos fordulat volt, inkább finomhangolás.

FTG: Mi érvényes még a könyved 2010-es kiadásának szövegéből? Abban még nagy lelkesedéssel várod az autonómia eredményeit; ma szkeptikusabb vagy. Ha újra kiadná, mi maradna ki belőle – vagy mi szerepelne kiegészítésként egy új könyvben? Esetleg meghagynál mindent egy történelmi periódus pontos dokumentációjaként?

KT: A dolgok jelentőségét egy-egy pillanatban ebben a könyvben talán túlértékelttem. Akár az autonómiáról szólva, akár egy-egy vívmány vonatkozásában elhittem magammal, hogy ha valahova eljutunk, akkor azt a pontot már mindenféleképpen meg tudjuk védeni. Ez sugárzik ki abból a

könyvből az optimizmusán túl, gondolom... Nem tagadok meg egyetlenegy mondatot sem abból, amit ott leírtam – az én voltam, nincs okom megtagadni –, de két dolgot újraértékelek ebben a folyamatban. Az egyik a vívmányok tartóssága. Amikor elérünk valamit, s azt gondoljuk, hogy beértünk a kikötőbe, nem szabad megállni, hanem föl kell tenni a kérdést, mennyire tartós ez az eredmény, nem kell-e újra és újra megharcolni érte, nem kell-e újra és újra tartalommal megtölteni. Én a mai napig nemcsak a Nemzeti Tanácsra vagyok büszke, hanem például a két tehetséggondozó magyar gimnáziumra, aminek az alapító okiratát ugyancsak én írtam. Aztán arra, hogy részben én harcoltam ki a Szabadkán megalakult magyar nyelvű egyetemi kart – ilyen sosem volt a városban, de a Délvidéken sem. A Nemzeti Tanács esetében viszont megtapasztaltam, hogy ha az intézmény megmarad is, ez önmagában nem garantálja, hogy azt a tartalmat hordozza majd, amiért megszületett, vagy ami általa egy adott pillanatban megvalósult. Ezt el is lehet rontani, föl is lehet élni, önmaga karikatúrájává is válhat egy intézmény, függetlenül attól, hogy egykor nagyon fontos szerepet játszott. Nemcsak az én életemben, hanem a közösség életében is.

FTG: *El is szakadhat attól a társadalomtól, aminek a szolgálatára született.*

KT: Igen, teljesen eltávolodhat attól a szereptől, amit nemcsak beleképzelünk, hanem amivel rendelkezett is egy adott pillanatban. Mert ezek az intézmények nemcsak falakról szólnak meg jogról, hanem döntően emberekről. Ez talán nem volt benne abban a könyvben; ezt a fejezetét újraírnám. A másik új elem: az autonómia megszállottjaként sosem képzeltem volna el, hogy az autonómiával ártani is tudunk magunknak. Ha öt évvel ezelőtt megkérdeznék arról, megtörténhet-e az, hogy nemzeti szempontból a saját választott képviselőink károsabb döntést hozzanak, mint ha azt a döntést a szerb állam által oda delegált emberek hoznák meg, azt mondtam volna, hogy ilyen nincs, ez lehetetlen. Mára már meginogtam ebben a meggyőződésben, és ez a könyvben is megjelenne. Tehát ha újraírnék dolgokat, fölhívnám a figyelmet, hogy ez nem automatizmus, tehát nem állítható mindig és bizonyosan: attól, hogy magyar ember kezébe kerül egy magyar ügy, magyar szempontból jobb döntések születnek, mint amikor nem magyar ember dönt ilyen kérdésekben. Van olyan helyzet, amikor egy magyar vezető, hatalmával visszaélve, kegyetlenebbül bánik egy másik magyar emberrel, mint azt egy más nemzeti-ségű tenné az adott helyzetben. Ez nagyon fájdalmas fölismerés a számomra, mert egy kicsit aláássa mindazt, amit építettem – az alapoktól kezdve.

FTG: *Min múlik mindez? Személyi kapacitásokon, akaratokon, önzéseken?*

KT: Vannak az emberben gyengeségek és a bűnök is, és ezek folyamatosan ki akarnak törni belőle. A rossz uralkodni akar – és ez független attól, hogy kisebbségekről van szó vagy sem. A politikával kapcsolatban már a

Panoráma című műsornak dolgozva sem voltak illúzióim. Azt gondoltam, hogy a politika, bár néha szolgálhat jó célokat is, többé-kevésbé mocskos dolog, de a kisebbségi politizálás sokkal becsesebb területe a politikának, van benne valami gerincesség, helytállás, az egy más műfaj. Ennek a hite, a nemes politizálás nimbusza időközben elpárolgott.

Min múlik – ugye ezt kérdezted? Emberi tulajdonságokon. A politika az emberi dolgok miatt mocskos. A kisebbségi politikában is azért van mocskok, mert nagyon emberi. Valahol arra jöttem rá, és ez tol engem a pluralitás irányába, hogy ha az egyensúly megbomlik, akkor kaphat erőre a rossz. A világban kell az egyensúly. Nem hiszek azoknak, akik azt mondják, hogy nem kellene a fékek, nem kellene a korlátok, mert azok a nemzetet korlátozzák – nem igaz! Meggyőződtem arról, hogy a kisebbségi sorsban, a kisebbségi politikában is kell az egyensúly. Az nem zárja ki az erőt sem, a haladást sem. Az egyensúlyról néha úgy érzik az emberek, hogy fékez; ha teljesen nekilendülünk, akkor nagyobb sebességgel tudunk erőt kifejteni. De ha megbomlik az egyensúly, akkor – azt gondolom – megindulnak olyan folyamatok, amelyek már ártalmasak. Amikor a VMSZ elérte a hatalma csúcsát, amikor Pásztor István elérte a karrierjének a csúcsát, abban a pillanatban megbomlott az egyensúly, elszabadultak a fékek. És pont a hatalomittasság vezeti az embert arra, hogy feloldja saját fékeit. Akkor pedig külső fékekre van szükség. Az ember magát is képes fékezni, de ha egy ponton elszakadnak a saját kötőfékek, akkor a rendszernek, az intézményeknek kell megteremteniük az egyensúlyt, és megakadályozniuk a káros következményeket. A VMSZ-ben ez a szükséges egyensúly megszűnt. Pont azok az erős emberek tűntek el, lettek kizárva a VMSZ-ből, akik valamilyen egyensúlyt jelenthettek, és itt messze nem csak rólam van szó.

FTG: *Ezek most mind a te mozgalmadban vannak? Illetve ezekkel vagy közös mozgásban?*

KT: Mondjuk úgy, hogy a nagyobb része velünk van a Magyar Mozgalomban. De nem mindenki. Van, akit a VMSZ-ben simán félretettek, és nem megy sehova.

FTG: *S ti kimondottan az egyensúly visszaállításának az ügyével kezdtetek szervezkedni. Ezért indultatok el végül a legutóbbi választásokon?*

KT: Igen, igen. Kimondható, hogy a Magyar Mozgalom legfontosabb inspiráló ereje az a szándék volt, hogy a közösségben visszaállítsunk egyfajta mértéket, mértékletességet. Hogy egyfajta szervezett erőként jelenjünk meg – még most sem vagyunk politikai szervezet –, nem pedig egy emberként, akit könnyen eltáposhatnak, elhallgattathatnak. Ha van egy szervezett erő, amely megpróbál a józanság, a pluralitás, az egyensúly érdekében tevékenykedni, akkor nagyobb az esély.

A Magyar Mozgalom a 2016-os általános választások eredményeinek ismeretében a vajdasági magyarok 15-20%-ának támogatásával rendelkezik, a VMSZ még ma is rendelkezik a magyar szavazók 45-50%-ának támogatásával. A pálya százszorosán lejtett, de végül is a magyar tömbben a szavazatok harmadát megszereztük. Ma kétpólusúvá vált a magyar politikai érdekképviselet, de ez nem cél, hanem következmény, a cél az lenne, hogy a nemzetpolitikában találjuk meg az elveszett egyensúlyt és a közös nevezőket.

FTG: Létrejött volna a mozgalom, ha nem zárnak ki titeket? Mert úgy tudom, a kizárással kezdődött.

KT: Nem, nem a kizárással kezdődött. Minket a megalakulás után zártak ki. A mozgalom 2015. augusztus 20-án alakult meg, idén februárban voltak a tömeges kizárások. Volt egy időszak, amikor folyamatosan azon dolgoztunk, hogy elkezdhessünk tárgyalni – a VMSZ-en belül. A legszűkebb pártvezetésben is többen voltak, akik belülről próbálták kikényszeríteni, hogy kezdjünk el tárgyalni a problémák megoldásáról, mi pedig, egy csomó pártonkívüli értelmiségivel, kívülről próbáltuk ugyanezt elérni. Sokáig úgy tűnt, hogy Pásztorban volna is erre hajlandóság. Jó ideig zajlott ez a kötélhúzás, de Pásztor végül úgy döntött, hogy szépen, taktikusan, a kongresszuson, a pártnak a közgyűlésén megerősíti magát – tehát a hozzá lojális emberekből többet vesz maga köré, előkészíti a döntéshez a talajt, s a kellő pillanatban kizár mindenkit. A kizárások után a pártelnök bejelentette: a kizárásokkal VMSZ megerősödött. Még nem tudta, hogy a VMSZ szavazóinak egyharmada ezt két hónap után nem így fogja értékelni.